

Limity biopolitiky

Dva príklady politizovania sexuálnych
a reprodukčných práv žien

Ľubica Kobová

Kontrola žien a ich tiel je konštantnou súčasťou politického života.¹ Podstatným registrom politiky sa stáva vtedy, keď sa odhaľuje premenlivosť základov politiky. Namiesto vytrvalého spochybnújúceho pýtania sa na smerovanie politického spoločenstva sa dôležitými stávajú akoby zjavné pravdy – fragmenty vytrhnuté zo života spoločnosti a politického spoločenstva. Rodina, život, materstvo sa oddelia od svojich rozmanitých a žitých významov a pretvoria sa na symboly, fetiše, bez ktorých by vraj politické spoločenstvo stratilo svoju identitu. Čo znamená hovoriť v takýchto podmienkach o ženách? Ako chápú samy seba ženy? A kto všetko ich významňuje, ako a za akým účelom? Nasledujúci príspevok vychádza z uvedených otázok a zameriava sa na svár, ktorý je pre politiku feministického aktivizmu, ale aj pre štátnu politiku explicitne sa zaoberajúcou postavením žien, definičný – je to svár o sexuálne a reprodukčné práva žien.

Krehkosť štátnych rámcov a kompromisov vyjednaných medzi sporiacimi sa stranami dáva tušiť, že sexuálna a reprodukčná politika sa pravdepodobne bude do politického poľa pravidelne vracáť. Dôvodom pre túto domnienku je nielen pretrvávajúca nezhoda medzi politickými aktérmi, ale predovšetkým presvedčenie o tom, že jedným z definičných aspektov súčasnej politiky je existencia politiky ako biopolitiky.

Vo svojom príspevku chcem poukázať na existenciu biopolitického rámca, do ktorého nie je vpletený len štát, ale aj najrôznejšie druhy – i feministického – aktivizmu. Zároveň však chcem významniť príklad Iniciatívy za možnosť voľby z roku 2001, ktorá rámec biopolitiky prekračuje. Kontúry biopolitiky sledujem predovšetkým vo výberovom rozbere pripomienok vznesených v procese pripomienkového konania k návrhu *Národného programu ochrany sexuálneho a reprodukčného zdravia* na sklonku roku 2007. Politický proces, v ktorého centre sa uvedený dokument ocitol, je okrem toho príkladom minimálne obmedzení, ak nie nefunkčnosti deliberatívnej a participatívnej politiky v súčasnom liberálno-demokratickom štáte. V pripomienkovom konaní, v ktorom sa štát stretáva s ďalšími – aj navzájom si odporujúcimi – stranami, nie je vôbec možné zvažovať ani konsenzus, ani kompromis. Taký bol napokon aj výsledok rozporových konaní a ďalších rokovaní v roku 2008. Politický zápas tohto druhu by sa podľa môjho názoru mal diať inak – ako agonistický² stret protivníkov – teda nie ako zápas nepriateľov na život a smrť, ale ako zápas súperiacich strán,

ktoré spolu musia žiť. Takýto stret sa primárne neodvíja od úsilia o prijatie či neprijatie politického dokumentu a najmä sa neusiluje o zmierenie politických súperov a neutralizovanie ich sporu prostredníctvom nejakého údajne všeobjímajúceho rámca, napr. morálky. Podľa zástankyne agonizmu Chantal Mouffe „politický diskurz musí ponúkať nielen politiky (policies), ale aj identity, ktoré ľuďom pomáhajú v zvýznamňovaní ich skúsenosti a dávajú im aj nádej do budúcnosti“ (2005, s. 25). Príkladom agonistickej politiky sú podľa mňa aktivity sústredené okolo vyhlásení Iniciatívy za možnosť voľby z februára 2001. V závere formulujem tézy o tom, ako sa v jednotlivých sférach politiky utvára jej subjekt – čím je a akú figuráciu má.

1 Biopolitika

Slovné spojenia „právo na život“, „hnutie pre život“ a ich rôzne variácie tvoria jadro argumentácie zástupcov rímsko-katolíckej cirkvi a s ňou spriaznených politických strán a občianskych združení. Vo verejnej rozprave dnes už majú svoje zrejme miesto. Navrhujem, aby sme túto pozornosť zacielenú na „život“ vyňali z jej prevládajúceho morálno-utilitaristického zvýznamnenia (Brown, 1995, s. 36) a uchopili ju ako jednu z vrstiev politiky života (Rose, 2001) či biopolitiky (Foucault, 2009; Lemke, 2010). Hoci by sa zdalo, že diskurzy „za život“ a „za možnosť voľby“ sú nezmieriteľnými protivníkmi, je to práve biopolitika, špecifický spôsob spojenia moci a tiel, vládnutia telám, ktoré ich spája.

Čo je biopolitika? Podľa Lemkeho sa tento pojem stal „univerzálnou šifrou kódujúcou širokú oblasť dôsledkov biologického vedenia a biotechnických inovácií, označuje rozptýlenú zmes etických obáv, politických výziev a ekonomických záujmov“ (2010, s. 165). Biopolitika je jednou z konfigurácií moci a vedenia, ktorá sa podľa Foucaulta rozvinula z pastierskej moci.³ No kým vznikanie pastierskej moci Foucault datuje do prvých storočí nášho letopočtu, biopolitika je výsostne modernou záležitosťou. Od druhej polovice 18. storočia sa biopolitika orientuje na človeka ako žijúce telo a predovšetkým na jeho druhové vlastnosti. Predmetom mocenských techník nie je ani individuálny právny subjekt – partner

ce).³⁷ Ako však hovoria aktérky týchto udalostí, v skutočnosti sa nedalo zabrániť tomu, aby nebola dvom zreteľne súperiacim stranám prisúdená krajná pozícia, a to napriek tomu, že sa aktérky iniciatívy o odmietnutie takejto krajnej pozície vedome a aktívne usilovali; súčasťou ich úsilia bolo napríklad aj rýchle vydanie publikácie *Možnosť voľby. Aspekty práv a zodpovednosti* (Cviková – Juráňová /ed./, 2001).

Podľa môjho názoru však v politickom zápase o neschválenie novely Ústavy SR v takom znení, ktoré by ilegaloizovalo interrupcie, netreba prisudzovať najväčší význam samotnému faktu zápasu dvoch nesúhlasiacich strán. Z pohľadu genealógie žien ako politického subjektu je oveľa závažnejšie vytvorenie Iniciatívy za možnosť voľby ako verejného diskurzívneho priestoru, ktorý dal vzniknúť politickému subjektu v rozprave. Tento subjekt v rozprave mal dvojakú podobu: Jednak sa formoval ako zoznam – mien signatárov a signatárov vyhlásenia Iniciatívy za možnosť voľby, zároveň však vznikal ako súbor výpovedí – listov, e-mailov, ktoré prichádzali na adresu iniciatívy. Zbiehali sa v jednom mieste, a preto v momente vypovedania neboli súčasťou diskurzívneho priestoru tvoreného množstvom ďalších výpovedí. To, čo artikulovali ako spoločné, sa vytváralo predovšetkým na webovej stránke iniciatívy, kde zástupkyne iniciatívy výber z listov a e-mailov uverejňovali, ako aj vo výbere z týchto príspevkov v publikácii *Možnosť voľby. Aspekty práv a zodpovednosti* (Cviková – Juráňová /ed./, 2001).

5 Distribúcia vnímateľného a možnosti subjektívácie

Predstavila som dva spôsoby politizovania sexuálnych a reprodukčných práv žien – oboch týchto politizácií sa zúčastňovali aj politické aktérky, ktoré svoje východiská a konanie samy označujú ako feministické. Kým politický proces sprevádzajúci neschválenie *Národného programu ochrany sexuálneho a reprodukčného zdravia* (2007) a jeho ďalších prepracovaní podľa môjho názoru ukazuje jeden – pritom dominantný – spôsob robenia politiky ako biopolitiky, skôr zriedkavo ako často možno rozoznať aj také robenie politiky, ktoré sa určeniu v biopolitickom rámci vymyká. Ako jeho príklad uvádzam činnosť Iniciatívy za možnosť voľby v roku 2001.

K rozlíšeniu týchto dvoch prípadov a prostredníctvom nich aj dvoch vrstiev toho, čo sa považuje za politické, by sme sa mohli priblížiť ešte inak. Podľa Jacquesa Rancièra sa oblasť, ktorú konvenčne nazývame politika, roztvára na dve časti – políciu a politiku. Polícia, resp. policajná logika, je jednou logikou ľudského spolužitia, v ktorej existujú vždy konkrétne „časti spoločnosti – spoločenské väčšiny a menšiny, socioprofesné kategórie, záujmové skupiny, komunity atď.“ (1999, s. 14; *zvýraznenie v origináli*). V ich spolužití sa ráta s tým, že budú pre seba navzájom partnermi a že módom ich komunikácie bude konsenzus. Keď takéto časti spoločnosti sčítame, výsledkom bude suma, celok spoločnosti bez akýchkoľvek medzier či švov. Polícia tu teda nemá význam represívneho aparátu, ale je akoby spoločnosťou v jej úplnosti, celosti. Časti, ktoré sa tu sčítavajú, sú aktuálne existujúce skupiny ľudí či funkčne definované časti spoločnosti (Rancière, 2001, s. 36). Spoločnosť sa skladá zo skupín „pripútaných ku konkrétnemu spôsobu práce, ku konkrétnym miestam, kde toto svoje povolanie vykonávajú, a ku konkrétnym spôsobom bytia, ktoré s týmito povolaniami a miestami korešpondujú“ (tamže, s. 36). Anekdoticky povedané – v policajnom poriadku je „miesto pre všetko a všetko má svoje miesto“, resp. v policajnom usporiadaní spoločnosti je „miesto pre každého a každý má svoje miesto“ (Davis, 2010, s. 78). Policajný poriadok pozná svoje časti, každá časť už má svoje meno, je spočítaná, zarátaná. Jedinou úlohou policajného poriadku je tieto časti čo najharmonickejšie a najefektívnejšie usporiadať.

Takýmto policajným usporiadaním je podľa môjho názoru aj biopolitický poriadok, v ktorom je celkom spoločnosti populácia, rozdelená na časti definované buď prostredníctvom rizikového profilovania, alebo prostredníctvom svojej funkcionality. Vo vzťahu k ženám sa tento funkcionalizmus pýta: Načo sú?³⁸ A vzápätí si aj odpovedá: Ženy sú v spoločnosti na jej reprodukciu, ich miesto je v rodine, po boku manžela a v role matky svojich detí. Rizikové profilovanie ženy zase spredmetňuje ako tie časti populácie, ktoré vyžadujú konkrétnu zdravotnú starostlivosť, zhodnotenie ich zdravotných rizík, chápe ich ako medikalizované rozhrania liečiteľných a poistiteľných tiel, ktoré si – ako subjekty liberálnych demokracií – nárokujú svoje práva.

Podľa Rancièra pristupuje k policajnému usporiadaniu spoločnosti *démos*, ľud, akoby zvonka. Navyše, v policajnom usporiadaní spoločnosti: „Ľud je doplnkom, ktorý oddeľuje populáciu od seba

samej.“ (2001, s. 33) Ako taký nemá žiadnu kvalifikáciu, žiadnu vlastnosť, ktorá by ho predurčovala k tomu, aby sa politiky zúčastňoval. Ak sa argumentuje, že pre účasť na politike treba dostatočné množstvo voľného času, obnos peňazí alebo sa treba jednoducho ako potenciálny účastník politiky narodiť (ako muž schopný vkročiť do verejného priestoru, nie žena uzavretá v priestore súkromnom), pre ľud nič z toho neplatí.

Démos neexistuje pred politikou, vystupuje zároveň s tým, „ako sa naruší policajné hierarchizovanie a toto narušenie vytvára špecifický mechanizmus: spoločnosť sa rozdeľuje podľa častí, ktoré nie sú jej ‚skutočnými‘ časťami. Potom sa jedna časť spoločnosti stotožní s celkom, a to v mene ‚vlastnosti‘, ktorá jej nie je ‚vlastná‘, v mene toho, čo je všetkým ‚spoločné‘, t. j. v mene takto narušenej komunity.“ (Rancière, 1999, s. 18) Tí, ktorým sa upiera možnosť, aby sa na spoločnosti podieľali, aby boli jej súčasťou, a ktorým sa takto deje krivda, vystúpia v mene rovnosti preto, aby manifestovali, že jediným oprávnením pre vládu je apriórna rovnosť každého s každým. Ľud je podľa Rancière zosobnením radikálnej rovnosti – nie rovnosti vo výsledku, ale rovnosti ako predpokladu.

Tí, ktorí sú zosobnením ľudu, vedú zápas o vlastnú existenciu, o to, či sú vôbec časťou spoločnosti, a o identifikovanie toho, čo je vôbec pre politické spoločenstvo spoločné. Tá časť politického spoločenstva, ktorá na ňom nemá účasť, t. j. nemá vplyv na to, akým smerom sa bude spoločnosť, spoločenstvo uberať, sa dištancuje od identity, ktorú jej vymerala policajná logika. Svojou subjektiváciou, premenou samej seba na politický subjekt, sa pokúša zmeniť politický priestor, fakticky ho vytvára, nanovo konfiguruje to, ako sa dá v tomto priestore hovoriť.

Nejde len o to, že napríklad pozdvihne svoj hlas, začne hovoriť, tematizovať nespravodlivosť. Hlas, ktorý nie je vypočutý, prakticky nie je hlasom, ale je hlukom či šumom, ktorému nerozumieť. V politike ide o vytvorenie spoločenstva vnímania, počúvania, videnia. Ako hovorí Rancière, „nesúhlas nie je konfrontáciou záujmov alebo názorov. Je manifestovaním medzery v tom, čo je vnímateľné.“ (2001, s. 38) Iniciatíva za možnosť voľby takýmto spôsobom preorganizovala spoločenstvo vnímania. Ženy z tejto iniciatívy odmietli svoju identitu v policajnej logike a procesom formovania seba samých ako subjektu v rozprave dali hlas tej časti politického spoločenstva, ktorá na ňom nemala mať účasť.

Feministky nemajú dôvod rezignovať na zápas o sexuálne a reprodukčné práva žien v rámci biopolitiky štátu. Sofistikované a koordinované úsilie rímsko-katolíckej cirkvi, občianskych združení, profesijných a expertných organizácií argumentujúcich proti možnosti voľby na miestnej, národnej aj nadnárodnej úrovni, ich sabotovanie akejkoľvek sekulárnej legislatívnej úpravy sexuálnych a reprodukčných práv a sexuálneho a reprodukčného zdravia naďalej zostávajú v uplatňovaní ľudských práv žien veľkou prekážkou. Feministická politika by však nemala mať len podobu právnického a expertného sporu odohrávajúceho sa na poli politiky štátu. Podľa môjho názoru treba od biopolitického rámca štátu podstupiť a nazerať naň z istej kritickej vzdialenosti. Z toho, že zástupkyne ženských organizácií sú prizývané k účasti na deliberačnom politickom procese, nevyplýva, že ženy, ktoré sú časťou politického spoločenstva, na ňom aj majú účasť. Až vtedy, keď ženy artikulujú svoje požiadavky ako politický subjekt, spochybňujú predpokladanú jednotu a inkluzívnosť politického spoločenstva. Odhaľujú tak rozdelenie spoločenstva, ktoré preň nie je likvidačné, ale – ak je politicky artikulované – je pre politické spoločenstvo konštitutívne.

Poznámky

¹ Za konzultácie častí textu ďakujem Adriane Lamačkovej a Olge Pietruchovej.

² „Agonizmus zdôrazňuje význam konfliktu v politike. Môže mať deskriptívnu alebo normatívnu formu. Z deskriptívneho hľadiska sa konflikt chápe ako nevyhnutná súčasť politických systémov. Z normatívneho hľadiska má konflikt špecifickú hodnotu, a to, že v politickom systéme je dôležité konflikty zachovať a pokračovať v nich. V argumentácii sa deskriptívna a normatívna forma agonizmu často prelínajú. Ak je totiž konflikt nevyhnutnou súčasťou politiky, tak pokusy odstrániť ho z politiky budú mať negatívne dôsledky.“ (Fisken, 2010, s. 13)

³ Foucault v svojich prácach používal pojem biopolitiky aj biomoci. Podľa Lemkeho ich jasne nerozlišoval. Systematicky pojem biomoci začal Foucault používať v prednáškach na Collège de France v roku 1976 (resp. v školskom roku 1975/1976), ktoré boli prvýkrát publikované až v roku 1997 (česky pod názvom *Je třeba bránit společnost* v roku 2005). Do širšej diskusie sa pojmy biomoci a biopolitiky dostali ale najmä vďaka publikácii prvého zväzku *Dejiny sexuality. Vôľa k vedeniu* v roku 1980 (český preklad 1999).

⁴ Konkrétne píše: „Je prítom zřejmé, že legislativní regulace reprodukce nebyla vlastní jen komunistickému režimu a že hrála roli gournmentality ve shodě s Foucaultovou teorií v rámci *jakéhokolí* typu státu.“ (Dudová, 2009, s. 33; zvýraznenie L. K.)

⁵ Ako však podrobne ukazuje Dudová, sexuálna a reprodukčná politika a spôsob jej legitimizácie neboli samozrejmosťou ani v reálno-socialistickom Českoslo-

Literatúra

- Alexis. *Poradňa pre ženy a dievčatá*. Webová stránka. <http://www.alexisporadna.sk/>
BARIAK, Ladislav, ml.: Fico sa zhodol s biskupmi. Sexuálne zdravie bude inak. In *aktuálne.sk*. 6. 11. 2008. Dostupné na: <http://aktualne.centrum.sk/domov/zdravie-skolstvo-spolocnost/clanek.phtml?id=1168217>
- BERLANT, Lauren: America, „Fat,“ the Fetus. In *Boundary 2*, roč. 21, č. 3, 1994, s. 145 – 195.
- BRENČIČ, Marek: *Deklarácia práv počatého dieťaťa*. Bratislava 1999. Dostupné na <http://www.hsls.sk/dokumenty/deklaracia.pdf>
- BROWN, Wendy: *States of Injury. Power and Freedom in Late Modernity*. Princeton: Princeton University Press 1995.
- CVIKOVÁ, Jana – JURÁŇOVÁ, Jana: Čo sme našli v trinástej komnate feminizmu? Trocha spomienkový rozhovor Jany Juráňovej a Jany Cvikovej o feminizmoch na Slovensku a o Aspekte. In BÚTORA, Martin – BÚTOROVÁ, Zora – KOLLÁR, Miroslav – MESEŽNIKOV, Grigorij (ed.): *Kde sme? Mentálne mapy Slovenska*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky – Kalligram 2010, s. 373 – 383.
- CVIKOVÁ, Jana – JURÁŇOVÁ, Jana (ed.): *Možnosť voľby. Aspekty práv a zodpovednosti*. Bratislava: ASPEKT 2001.
- DAVIS, Oliver: *Jacques Rancière*. Cambridge – Malden: Polity Press 2010.
- DUDOVÁ, Radka: Interrupce v socialistickém Československu z foucaultovské perspektivy. In *Gender, rovné príležitosti, výzkum*, roč. 10, č. 1, 2009, s. 25 – 36. Dostupné na: http://www.genderonline.cz/download/Rocnik10_1_2009.pdf
- DUDOVÁ, Radka: The Framing of Abortion in the Czech Republic. How the Continuity of Discourse Prevents Institutional Change. In *Sociologický časopis – Czech Sociological Review*, roč. 46, č. 6, 2010, s. 945 – 975. Dostupné na: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/70fcfe909a1e9c90db04635b03e2f5439ef9dccc_DUDOVA%20SC2010-6.pdf
- Evangelium vitae. Encyklika pápeža Jána Pavla II. Biskupom, kňazom a diakonom, rehoľníkmi a rehoľničkami, veriacim laikom a všetkým ľuďom dobrej vôle o hodnote a nenarušiteľnosti ľudského života*. (Prel. Marta Jedličková a kol.) Banská Bystrica: Konferencia biskupov Slovenska 1995. Dostupné na: http://www.kbs.sk/do_pdf/index.php?cid=1117282943
- FISKEN, Tim: Agonism. In BEVIR, Mark (ed.): *Encyclopedia of Political Theory*. Thousand Oaks – London – New Delhi – Singapore: Sage Publications 2010, s. 13.
- FOUCAULT, Michel: Etika starostlivosti o seba samého ako prax slobody. In FOUCAULT, Michel: *Moc, subjekt a sexualita. Články a rozhovory*. (Prel. Miroslav Marcelli) Bratislava: Kalligram 2000, s. 132 – 154.
- FOUCAULT, Michel: *Je třeba bránit společnost. Kurs na Collège de France 1975 – 1976*. (Prel. Petr Horák) Praha: Filosofia – nakladatelství Filozofického ústavu AV ČR 2005.
- FOUCAULT, Michel: *Security, Territory, Population. Lectures at the Collège de France, 1977 – 78*. Hampshire – New York: Palgrave Macmillan 2007.
- FOUCAULT, Michel: *Zrození biopolitiky. Kurz na Collège de France (1978 – 1979)*. (Prel. Petr Horák) Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2009.
- FRASER, Nancy: Feminismus, kapitalismus a lest dějin. In *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, roč. 10, č. 2, 2009, s. 1 – 9. Dostupné na: http://www.genderonline.cz/download/Rocnik10_2_2009.pdf
- GAL, Susan – KLIGMAN, Gail: *The Politics of Gender after Socialism. A Comparative-*

- Historical Essay*. Princeton: Princeton University Press 2000.
- HANAFIN, Patrick: *Conceiving Life. Reproductive Politics and the Law in Contemporary Italy*. Aldershot – Burlington: Ashgate 2007.
- HOLC, Janine P.: The Purest Democrat. Fetal Citizenship and Subjectivity in the Construction of Democracy in Poland. In *Signs*, roč. 29, č. 3, 2004, s. 755 – 782.
- Hromadná pripomienka za odmietnutie Národného programu starostlivosti o ženu, bezpečné materstvo*. Levoča: Centrum pre bioetickú reformu 2009. Dostupné na: <http://www.cbreurope.sk/?a=37&id=68&j=>
- Informácia o priebehu a realizácii Národného akčného plánu pre ženy v SR v roku 2005*. 2006. Dostupné na: [http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/1BE2FBCFB1990C48C12571AB003C5F72/\\$FILE/Zdroj.html](http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/1BE2FBCFB1990C48C12571AB003C5F72/$FILE/Zdroj.html)
- Iniciatíva za možnosť voľby*. In CVIKOVÁ, Jana – JURÁŇOVÁ, Jana (ed.): *Možnosť voľby. Aspekty práv a zodpovednosti*. Bratislava: ASPEKT 2001, s. 102 – 110.
- KOBOVÁ, Eubica: Feminizmus ako prax slobody. In ASPEKTin – *feministický webzín*. 20. 11. 2009. Dostupné na: http://www.aspekt.sk/aspekt_in.php?content=clanok&rubrika=25&IDclanok=529
- KRAPFL, James: *Revolúcia s ľudskou tvárou. Politika, kultúra a spoločensvo v Československu po 17. novembri 1989*. (Prel. Robert Hrebíček a James Krapfl.) Bratislava: Kaligram 2009.
- KRČMÁRIK, Radovan: Vplyv cirkvi rastie najmä vďaka KDH. In *Pravda*. 31. 11. 2011. Dostupné na: http://spravy.pravda.sk/vplyv-cirkvi-rastie-najma-vdaka-kdh-d6c-/sk_domace.asp?c=A110131_135039_sk_domace_p29
- LAMAČKOVÁ, Adriana – DEBRECÉNIOVÁ, Janka – DURBÁKOVÁ, Vanda: *Pripomienky k návrhu Národného programu ochrany sexuálneho a reprodukčného zdravia v SR*. Bratislava – Košice: Možnosť voľby – Občan a demokracia – Poradňa pre občianske a ľudské práva. Dostupné na: http://www.moznostvolby.sk/PripomienkyMVO_NPOSZR_UPLNE%20FINALNA%20verzia_8-1-2008.pdf
- LAMAČKOVÁ, Adriana – PIETRUCHOVÁ, Oľga: Sexuálne a reprodukčné zdravie a práva. In MESOCHORITISOVÁ, Adriana – ZEZULOVÁ, Jana (ed.): *Monitorovacia správa o plnení Záverečných zistení Výboru pre odstránenie diskriminácie žien v SR*. Bratislava: Možnosť voľby 2011, s. 59 – 65.
- Legislatívne pravidlá vlády Slovenskej republiky*. Bratislava 2010. Dostupné na: <http://www.vlada.gov.sk/data/files/1073.rtf>
- LEMKE, Thomas: Beyond Foucault. From Biopolitics to the Government of Life. In BRÖCKLING, Ulrich – KRASMANN, Susanne – LEMKE, Thomas (ed.): *Governmentality. Current Issues and Future Challenges*. New York – London: Routledge 2010, s. 165 – 184.
- LISPUCHOVÁ, Silvia: Bola na strednej škole a iné riešenie nebolo možné: Sisa Sklovská o interrupciách. In *Nový čas*. 23. 2. 2001, s. 12 – 13.
- Ľudskoprávne organizácie vyzývajú vládu, aby prijala Národný program sexuálneho a reprodukčného zdravia*. Tlačová správa. 27. 3. 2008. Bratislava – Košice: Možnosť voľby – Občan a demokracia – Poradňa pre občianske a ľudské práva. Dostupné na: http://www.moznostvolby.sk/ts_nposrz.htm
- Materiál programu rokovania: Národný program ochrany sexuálneho a reprodukčného zdravia (2008)*. Dostupné na: <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=8233>
- Minister zdravotníctva rokoval s predstaviteľmi Konferencie biskupov Slovenska*. Tlačová správa. 31. 3. 2008. Bratislava: Ministerstvo zdravotníctva SR. Dostupné na: <http://>

www.health.gov.sk/redsys/rsi.nsf/0/24C8BC6ED4FDF4E7C125741D0047FB66?OpenDocument

Možnosť voľby 2001. Archív. CD. Bratislava: Knižnica ASPEKTU.

MOUFFE, Chantal. 2005. *On the Political*. London – New York: Routledge.

Národný program ochrany reprodukčného zdravia v SR. Bratislava: Ministerstvo zdravotníctva SR 2004. Dostupné na: <http://www.rodicovstvo.sk/nporz.htm>.

Národný program ochrany sexuálneho a reprodukčného zdravia (10430-1/2008 – OZS). Bratislava: Ministerstvo zdravotníctva SR 2008. Dostupné na: <http://www.health.gov.sk/redsys/rsi.nsf/0/5E526C99056C4ED4C12573A200390338?OpenDocument>

Národný program starostlivosti o ženy, bezpečné materstvo a reprodukčné zdravie (12568/2009 – OZS). Bratislava: Ministerstvo zdravotníctva SR 2009. Dostupné na: <https://lt.justice.gov.sk/Document/DocumentDetails.aspx?instEID=-1&matEID=1487&docEID=57278&docFormEID=-1&docTypeEID=1&langEID=1>

NEALE, Palena R.: Sexuality and the International Conference on Population and Development. The Catholic Church in International Politics. In CARVER, Terrell – MOTTIER, Véronique (ed.): *Politics of Sexuality. Identity, Gender, Citizenship*. New York – London: Routledge 1998, s. 147 – 157.

OKIN, Susan Moller: *Women in Western Political Thought*. Princeton: Princeton University Press 1979.

Okrúhly stôl začiatočníčok. Skrátený a autorizovaný prepis záznamu. In CVIKOVÁ, Jana – JURÁŇOVÁ, Jana (ed.): *Feminizmy pre začiatočníčky. Aspekty zrodu rodové diskurzú na Slovensku*. Bratislava: ASPEKT 2009, s. 41 – 104.

Otvorený list predsedovi vlády a ministrom zdravotníctva. Bratislava: ASPEKT – Možnosť voľby. Dostupné na: <http://www.moznostvolby.sk/interrupcie.htm>

PIETRUCHOVÁ, Oľga: *Ticho okolo Národného programu*. 2008. Dostupné na: <http://pietruchova.wordpress.com/2008/04/19/ticho-okolo-narodneho-programu/>

PIETRUCHOVÁ, Oľga: Sexuálne a reprodukčné práva žien. In KICZKOVÁ, Zuzana – SZAPUOVÁ, Mariana (ed.): *Rodové štúdiá. Súčasné diskusie, problémy a perspektívy*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2011, s. 248 – 272.

Pripomienka k návrhu Ministerstva zdravotníctva SR na zrušenie úlohy vytvoriť a predložiť na rokovanie vlády Národný program ochrany reprodukčného zdravia. Bratislava: Možnosť voľby – Občan a demokracia – Spoločnosť pre plánované rodičovstvo 2008. Dostupné na: http://www.diskriminacia.sk/files/Pripomienka_MVO_MZSR_dec08.pdf

RANCIÈRE, Jacques: *Disagreement*. Minneapolis: University of Minnesota Press 1999.

RANCIÈRE, Jacques: Ten Theses on Politics. In RANCIÈRE, Jacques: *Dissensus. On Politics and Aesthetics*. London – New York: Continuum 2001, s. 27 – 44.

RANCHOD-NILSSON, Sita – TÉTREAU, Mary Ann: Gender and Nationalism. Moving Beyond Fragmented Conversations. In RANCHOD-NILSSON, Sita – TÉTREAU, Mary Ann (ed.): *Women, States, and Nationalism. At Home in the Nation?* New York – London: Routledge 2000, s. 1 – 17.

REPAR, Stanislava – OČENÁŠOVÁ, Zuzana: *Issue Histories. Slovakia. Series of Time-lines of Policy Debates. QUING Project*. Vienna: Institute for Human Sciences 2007. Dostupné na: http://www.quing.eu/files/results/ih_slovakia.pdf

ROSE, Nikolas: *Powers of Freedom. Reframing Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press 1999.

- ROSE, Nikolas: The Politics of Life Itself. In *Theory, Culture & Society*, roč. 18, č. 6, 2001, s. 1 – 30.
- SÄLMINEN-KARLSSON, Minna: Turning Women from Criminals into Victims. In *European Journal of Women's Studies*, roč. 12, č. 2, 2005, s. 187 – 200.
- Spoločné komuniké zo stretnutia diecéznych biskupov Katolíckej cirkvi na Slovensku s predsedom vlády Slovenskej republiky*. Banská Bystrica: Konferencia biskupov Slovenska. 6. 11. 2008. Dostupné na: <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocikanku=20081106035>
- SÝKORA, Peter: *Etické aspekty ranných ľudských embryí v biomedicíne*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Filozofická fakulta, Centrum pre bioetiku pri Katedre filozofie FF UCM 2010.
- TÍŽIK, Miroslav: Vplyv právnej regulácie na rozvoj náboženského života v SR. In *Sociológia*, roč. 37, č. 1, 2005, s. 59 – 89.
- TONDRA, František: *Zásadné pripomienky KBS k Národnému programu ochrany sexuálneho a reprodukčného zdravia Materiál predložený ministrovi zdravotníctva MUDr. Ivanovi Valentovičovi dňa 31. 3. 2008 v Bratislave*. Bratislava: Konferencia biskupov Slovenska 2008.
- Ústava Slovenskej republiky*.
- Vyhodnotenie pripomienkového konania k návrhu Národného programu ochrany sexuálneho a reprodukčného zdravia*. 2008. Dostupné na: <http://www.rokovania.sk/File.aspx/Index/Mater-Dokum-56917>
- ZERILLI, Linda M.: *Feminism and the Abyss of Freedom*. Chicago: University of Chicago Press 2005.

Odborná recenzia:

PhDr. Andrej Findor, PhD. (Ústav európskych štúdií
a medzinárodných vzťahov, Fakulta sociálnych a ekonomických
vied Univerzity Komenského, Bratislava)
Viera Lorencová, PhD. (Fitchburg State University,
Massachusetts, USA)

Autorky štúdií: Ľubica Kobová, Zuzana Maďarová,
Alexandra Ostertágová
Editorka: Jana Cviková
Zodpovedné editorky radu Aspekty: Jana Cviková a Jana Juráňová
Obálka a grafická úprava: Jana Sapáková
Spracovanie obrazového materiálu: Juraj Roščák

Vydalo Záujmové združenie žien ASPEKT
Mýtna 38, 811 07 Bratislava
www.aspekt.sk
roku 2011 ako svoju 106. publikáciu a 15. publikáciu radu Aspekty.

Publikácia vyšla vďaka podpore Nadácie Heinricha Bölla v rámci
projektu Regional Program: The European Union / North America –
Transformation and Global Issues / Gender Democracy.

 HEINRICH BÖLL STIFTUNG

Copyright © autorky a ASPEKT 2011
Cover design © Jana Sapáková 2011

Produkcia: CeTePe, s. r. o., Bratislava

Prvé vydanie

ISBN 978-80-85549-92-8
EAN 9788085549928

politiky a političky

aspekty

politickej
subjektivity
žien

AUTORKY ŠTÚDIÍ:

Ľubica Kobová

Zuzana Maďarová

Alexandra Ostertágová

EDITORKA: Jana Cviková

ASPEKT

Obsah

Jana Cviková a Zuzana Maďarová: Editoriál	7

Zuzana Maďarová: Ženy Novembra <i>Analýza rozhovorov s aktérkami nežnej revolúcie</i>	13

1 Významy revolúcie v rozhovoroch	19
1.1 Rozporupnosť revolúcie	19
1.2 Indiferentný vzťah k revolúcii	21
1.3 November ako magický moment, odkliatie	22
2 Konštruovanie seba a svojich aktivít v rozhovoroch	24
2.1 Subjektvy a formy infrapolitiky	26
3 Občianske/politické/revolučné subjektvy	38
3.1 Revolúcia medzi verejným a súkromným, osobným a politickým	39
3.2 Konštrukcia politiky v rozhovoroch	41
4 Otázky tematizácie skúseností žien	45

Eubica Kobová: Limity biopolitiky <i>Dva príklady politizovania sexuálnych a reprodukčných práv žien</i>	51

1 Biopolitika	54
2 Národný program ochrany sexuálneho a reprodukčného zdravia	57
2.1 Od starostlivosti o počatie k starostlivosti o ženy	59
2.2 Starostlivosť o rodinu	64
2.3 Starostlivosť o národ	66
2.4 Medzi hygienicko-eugenickou biopolitikou a biopolitikou rizika	67
3 Demokratická participácia a deliberácia?	71
3.1 Rekapitulácia	71
3.2 Ideál pripomienkového konania	73
3.3 Vzťah štátu a cirkvi	75
4 Možnosť voľby	77
5 Distribúcia vnímateľného a možnosti subjektivácie	80

Zuzana Maďarová: Konštrukcia komunálnej politiky ako domova <i>Analýza predvolebnej kampane kandidátky na primátorku hlavného mesta SR</i>	93
1 Analýza programových dokumentov	97
1.1 Rovnaký obsah, iná forma: témy volebných programov	98
1.2 DOM Milana Ftáčnika	101
1.3 Mýtotvorba v programe Magdalény Vášáryovej	103
2 Vizuálna analýza billboardov	107
2.1 Súkromné a verejné	109
2.2 Osobné je politické	113
2.3 Politická ako domáca pani	115
3 Analýza videokampane Magdalény Vášáryovej	119
3.1 Čas (mesta a ľudí)	121
3.2 Uchovávanie domova, uchovávanie komunálnej politiky	122
4 Komunálna politika ako domov	126
Alexandra Ostertágová: Úspešná, a predsa „slabá“? <i>Obraz prvej slovenskej premiérky v médiách počas významných úspechov jej politickej kariéry</i>	141
1 Kvantitatívna obsahová analýza mediálnej reprezentácie Ivety Radičovej počas prezidentských volieb 2009 a parlamentných volieb 2010	145
1.1 Metóda kvantitatívnej obsahovej analýzy	146
1.2 Výsledky kvantitatívnej obsahovej analýzy	148
2 Kvalitatívna obsahová analýza mediálnej reprezentácie politických tém Ivety Radičovej počas prezidentských volieb 2009 a parlamentných volieb 2010	153
2.1 Metóda kvalitatívnej obsahovej analýzy	154
2.2 Výsledky kvalitatívnej obsahovej analýzy	155
2.2.1 Prezidentské voľby 2009	155
2.2.2 Parlamentné voľby 2010	162
3 Čo (ne)ukázala kvantitatívna a kvalitatívna analýza	169
O organizácii, autorkách a editorke	178